

**ADABIYOT TA'LIMIDA FANLARARO
INTEGRATSIYADAN FOYDALANISH
METODIKASI**

**METHODOLOGY OF USING
INTERDISCIPLINARY INTEGRATION IN
LITERATURE EDUCATION**

**МЕТОДИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
МЕЖПРЕДМЕТНОЙ ИНТЕГРАЦИИ В
ЛИТЕРАТУРНОМ ОБРАЗОВАНИИ**

FAN TARMOG'I
13.00.00 – Pedagogika

QABUL QILINDI
26.08.2026

CHOP ETILDI
29.08.2026

Sayyora Shavkatbek qizi Matkarimova

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika universiteti dotsenti v.b., pedagogika fanlari
bo'yicha falsafa doktori (PhD)

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada adabiyot ta'limida fanlararo integratsiyadan foydalanishning nazariy va metodik asoslari yoritilgan. Adabiyot fanining tarix, ona tili, san'at, musiqa, geografiya, informatika va boshqa fanlar bilan uzviy aloqasini ta'minlash imkoniyatlari tahlil qilingan. Fanlararo integratsiyaning o'quvchilarning badiiy-estetik tafakkuri, tanqidiy fikrlashi, ijodiy qobiliyati va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishdagi ahamiyati ochib berilgan. Shuningdek, badiiy asarlarni o'rganish jarayonida integrativ yondashuv asosida foydalanish mumkin bo'lgan metod va topshiriqlar tavsiya etilgan.

Kalit so'zlar: fanlararo integratsiya, integrativ yondashuv, badiiy asar, metodika, kompetensiya, tanqidiy fikrlash, ijodiy faoliyat, pedagogik texnologiya.

ABSTRACT

This article examines the theoretical and methodological foundations of using interdisciplinary integration in literature education. It analyzes the possibilities of establishing connections between literature and history, native language, art, music, geography, computer science, and other subjects. The significance of interdisciplinary integration in developing students' artistic and aesthetic thinking, critical thinking, creative abilities, and communicative competencies is revealed. The article also provides methods and tasks that can be applied through an integrative approach in the study of literary works.

Keywords: interdisciplinary integration, integrative approach, literary work, methodology, competence, critical thinking, creative activity, pedagogical technology.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются теоретические и методические основы использования междисциплинарной интеграции в обучении литературе. Анализируются возможности взаимосвязи литературы с историей, родным языком, искусством, музыкой, географией, информатикой и другими дисциплинами. Раскрывается значение междисциплинарной интеграции в развитии художественно-эстетического мышления, критического мышления, творческих способностей и коммуникативных компетенций учащихся. Предлагаются методы и задания, которые могут быть использованы на основе интегративного подхода при изучении художественных произведений.

Ключевые слова: междисциплинарная интеграция, интегративный подход, художественное произведение, методика, компетенция, критическое мышление, творческая деятельность, педагогическая технология.

KIRISH

Bugungi ta'lim jarayonida o'quvchiga faqat muayyan fan doirasidagi bilimlarni berish emas, balki uning turli fanlardan egallagan bilimlarini o'zaro bog'lay olishi, mustaqil fikrlashi, hodisa va jarayonlarni kompleks tarzda tahlil qilishi hamda o'z bilimlarini amaliy faoliyatda qo'llay olishini ta'minlash muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, ta'lim jarayonida fanlararo integratsiyadan foydalanish zamonaviy pedagogikaning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Adabiyot fani o'z tabiatiga ko'ra boshqa fanlar bilan eng ko'p aloqador bo'lgan o'quv fanlaridan biridir. Chunki badiiy asarda muayyan tarixiy davr, ijtimoiy muhit, milliy qadriyatlar, geografik makon, inson psixologiyasi, san'at va madaniyat masalalari o'z aksini topadi. Shu sababli badiiy asarni faqat adabiy-nazariy jihatdan o'rganish bilan cheklanib qolish uning mazmun-mohiyatini to'liq anglash imkoniyatlarini toraytirishi mumkin. Asarni tarix, til, san'at, musiqa, geografiya va boshqa fanlar bilan bog'liq holda o'rganish esa o'quvchida yaxlit ilmiy-badiiy tasavvurni shakllantirishga xizmat qiladi. Fanlararo integratsiya tushunchasi turli fanlarga oid bilim, ko'nikma va malakalarni yagona ta'limiy maqsad atrofida birlashtirishni anglatadi. Bunday yondashuvda fanlar o'rtasidagi sun'iy bog'liqlik emas, balki ularning mazmunan tabiiy aloqadorligi asos qilib olinadi. Adabiyot ta'limida integratsiya, avvalo, badiiy asarning mazmuni va g'oyasini chuqurroq anglashga, undagi obrazlar, voqealar, muallif pozitsiyasi va badiiy tasvir vositalarini turli nuqtayi nazarlardan tahlil qilishga imkon beradi.

ASOSIY QISM

Adabiyot ta'limida fanlararo integratsiyadan foydalanish o'quv jarayonining mazmunini boyitish bilan birga, o'quvchining bilimlarni tizimli ravishda

o'zlashtirishiga ham imkon yaratadi. An'anaviy ta'limda fanlar ko'pincha alohida o'rganilsa, integrativ yondashuvda ular o'rtasidagi mazmuniy va funksional aloqalar aniqlanadi. Natijada o'quvchi biror badiiy hodisani faqat bitta fan nuqtayi nazaridan emas, balki bir nechta fanlar kesishmasida ko'rib chiqish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Adabiyot va tarix fanlari o'rtasidagi aloqa eng tabiiy fanlararo bog'lanishlardan biridir. Deyarli har qanday yirik badiiy asar muayyan tarixiy, ijtimoiy yoki siyosiy sharoit bilan bog'liq holda yuzaga keladi. Tarixiy mavzudagi asarlarni o'rganishda o'quvchilarga asarda tasvirlangan davrning tarixiy sharoiti haqida ma'lumot berish, badiiy obrazlar bilan real tarixiy shaxslar o'rtasidagi munosabatni aniqlash, yozuvchi tasviridagi tarixiy voqelik va ilmiy-tarixiy ma'lumotlarni qiyoslash kabi topshiriqlar berish mumkin. Bunday yondashuv o'quvchilarda tarixiy tafakkur bilan badiiy tafakkurning uyg'un rivojlanishiga xizmat qiladi.

Adabiyot va ona tili fanlari integratsiyasi ham katta metodik imkoniyatlarga ega. Badiiy matn til materialining eng muhim manbalaridan biridir. Asarni o'rganish jarayonida o'quvchilar undagi leksik birliklar, frazeologizmlar, sinonimik qatorlar, metafora, metonimiya, epitet, o'xshatish va boshqa til birliklarining badiiy-estetik vazifasini tahlil qilishlari mumkin. Bu jarayonda til hodisasi shunchaki grammatik yoki leksik birlik sifatida emas, balki muayyan badiiy maqsadni amalga oshiruvchi vosita sifatida o'rganiladi. Natijada ona tili va adabiyot fanlari o'rtasidagi bog'liqlik kuchayib, o'quvchilarning lingvistik va adabiy kompetensiyalari birgalikda rivojlanadi.

Adabiyotning san'at va musiqa bilan integratsiyasi ham o'quvchilarning badiiy-estetik tafakkurini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. She'riy asarlarni o'rganishda ularning musiqa bilan aloqadorligi, ritm, ohang, tovush takrori va poetik ifoda vositalariga e'tibor qaratish mumkin. Ayrim badiiy asarlar asosida yaratilgan musiqa asarlari yoki sahna ko'rinishlaridan foydalanish o'quvchilarning asar mazmunini hissiy jihatdan chuqurroq qabul qilishiga yordam beradi. Tasviriy san'at bilan integratsiyada esa badiiy asarda tasvirlangan tabiat manzaralari, portretlar, tarixiy muhit va boshqa tasviriy elementlarni rassomlarning ijod namunalari bilan qiyoslash samarali natija beradi.

Adabiyot va geografiya fanlari o'rtasidagi integratsiya ham muhim metodik imkoniyatlarga ega. Badiiy asarda tasvirlangan geografik hudud, shahar, qishloq, daryo, tog' yoki boshqa tabiiy obyektlar asarning makonini belgilaydi. O'quvchilarga asarda uchraydigan geografik nomlarni xaritadan topish, qahramonlarning harakat yo'nalishini belgilash, asarda tasvirlangan tabiiy muhitning obrazlar ruhiyatiga ta'sirini aniqlash kabi topshiriqlar berish mumkin. Bunday mashg'ulotlar badiiy makon tushunchasini chuqurroq anglashga yordam beradi.

Adabiyot ta'limida informatika va axborot texnologiyalari bilan integratsiya qilish ham zamonaviy ta'lim talablariga mos keladi. Raqamli texnologiyalar

yordamida badiiy asar muallifi, tarixiy davr, asar yaratilgan muhit yoki asardagi geografik obyektlar haqida multimedia taqdimotlari tayyorlash, elektron xaritalardan foydalanish, raqamli vaqt jadvalini yaratish, badiiy qahramonlar xarakteristikasini elektron grafiklar orqali ifodalash mumkin. Bunday faoliyat o'quvchilarning nafaqat adabiy bilimlarini, balki axborot bilan ishlash va raqamli kompetensiyalarini ham rivojlantiradi.

Fanlararo integratsiyani samarali tashkil etish uchun o'qituvchi, avvalo, badiiy asarning mazmuniy imkoniyatlarini aniqlashi lozim. Har qanday asarni barcha fanlar bilan bog'lashga urinish metodik jihatdan to'g'ri emas. Integratsiya tabiiy, maqsadga muvofiq va ta'limiy natijaga yo'naltirilgan bo'lishi kerak. Masalan, tarixiy asarni o'rganishda tarix fanidan foydalanish yuqori samaradorlik bersa, psixologik xarakterdagi asarda psixologiya bilan bog'lanish ko'proq natija berishi mumkin. Demak, integratsiya turi badiiy asarning janri, mavzusi, g'oyasi, obrazlar tizimi va o'quvchilarning yosh xususiyatlaridan kelib chiqib belgilanadi.

Fanlararo integratsiya asosida tashkil etilgan adabiyot darslarida muammoli ta'lim, loyiha metodi, klaster, konseptual xarita, Venn diagrammasi, "aqliy hujum", munozara, rolli o'yin, taqdimot, tadqiqot topshiriqlari kabi metodlardan foydalanish mumkin. Masalan, tarixiy asar yuzasidan "Badiiy haqiqat va tarixiy haqiqat" mavzusida munozara tashkil etish, geografik mazmunga ega asar bo'yicha "Badiiy makon xaritasi" yaratish, til va adabiyot integratsiyasi asosida "Badiiy matndagi poetik birliklar" loyihasini tayyorlash o'quvchilarning mustaqil izlanishini rag'batlantiradi.

Fanlararo integratsiyaga asoslangan topshiriqlar reproduktiv emas, balki o'quvchini fikrlashga undovchi xarakterda bo'lishi maqsadga muvofiq. Masalan, "Asarda qaysi tarixiy voqealar aks etgan?" savoli bilan cheklanib qolmasdan, "Muallif tarixiy voqelikni qanday badiiy talqin qilgan va bu talqin tarixiy manbalardagi ma'lumotlardan qaysi jihatlari bilan farq qiladi?" kabi muammoli savollar berilishi mumkin. Bunday savollar o'quvchini ma'lumotni shunchaki eslab qolishga emas, balki uni tahlil qilish, taqqoslash, xulosa chiqarish va o'z nuqtayi nazarini asoslashga yo'naltiradi.

Fanlararo integratsiyaning muhim natijalaridan biri o'quvchilarda funksional savodxonlikning shakllanishidir. Chunki o'quvchi badiiy matnni o'qib, undan kerakli ma'lumotni ajratadi, uni boshqa manbalar bilan taqqoslaydi, grafik yoki jadval ko'rinishida ifodalaydi, o'z fikrini yozma va og'zaki tarzda bayon qiladi. Shu tariqa adabiyot darsi o'quvchining faqat badiiy asarni tushunishiga emas, balki real hayotda zarur bo'ladigan universal kompetensiyalarni egallashiga ham xizmat qiladi.

Integrativ yondashuv o'qituvchidan yuqori darajadagi metodik tayyorgarlikni talab qiladi. O'qituvchi adabiyot mazmunini chuqur bilish bilan bir qatorda, boshqa fanlarning asosiy tushunchalari va ularni dars jarayonida qo'llash imkoniyatlarini

ham bilishi zarur. Shuningdek, integratsiyalashgan darslarni rejalashtirishda ta'lim maqsadi, kutilayotgan natija, o'quv topshiriqlarining murakkablik darajasi va baholash mezonlari oldindan belgilanishi lozim.

Adabiyot ta'limida fanlararo integratsiyadan foydalanishning yana bir muhim jihati o'quvchilarning individual qobiliyatlarini namoyon etish imkoniyatlarini kengaytirishidir. Masalan, tarixga qiziqadigan o'quvchi asarning tarixiy kontekstini tadqiq qilishi, san'atga qiziqadigan o'quvchi asar asosida illustratsiya yaratishi, axborot texnologiyalariga qiziqadigan o'quvchi multimedia taqdimoti yoki raqamli xarita tayyorlashi mumkin. Shu tariqa yagona badiiy material asosida turli yo'nalishdagi ijodiy faoliyat tashkil etiladi.

Umuman olganda, fanlararo integratsiya adabiyot ta'limining mazmunini kengaytirish vositasi bo'libgina qolmay, o'quvchining badiiy asarni yaxlit holda anglashiga xizmat qiluvchi metodik yondashuvdir. Bunda asosiy maqsad boshqa fanlarni adabiyot darsiga mexanik tarzda kiritish emas, balki badiiy asarning mohiyatini chuqurroq ochib berish uchun boshqa fanlarga oid bilimlardan maqsadli foydalanishdan iborat bo'lishi kerak.

XULOSA

Adabiyot ta'limida fanlararo integratsiyadan foydalanish o'quvchilarning bilimlarni tizimli va yaxlit tarzda o'zlashtirishlari uchun keng imkoniyat yaratadi. Adabiyotning tarix, ona tili, san'at, musiqa, geografiya, informatika va boshqa fanlar bilan mazmuniy aloqalarini to'g'ri tashkil etish orqali badiiy asarning mazmuni, g'oyasi, obrazlar tizimi va estetik xususiyatlarini chuqurroq anglash mumkin.

Integrativ yondashuv asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchilarning tanqidiy va ijodiy fikrlashi, mustaqil izlanishi, axborot bilan ishlash, muloqot qilish va o'z fikrini asoslash ko'nikmalari rivojlanadi. Shu bilan birga, bunday yondashuv adabiyot fanining tarbiyaviy va estetik imkoniyatlarini yanada kengaytiradi.

Shundan kelib chiqib, adabiyot o'qituvchilarini tayyorlash va ularning malakasini oshirish jarayonida fanlararo integratsiyaga asoslangan darslarni loyihalashtirish, integrativ topshiriqlar yaratish hamda badiiy matnni turli fanlar nuqtayi nazaridan tahlil qilish metodikasiga alohida e'tibor qaratish maqsadga muvofiq. Fanlararo integratsiyaning izchil va maqsadli qo'llanilishi adabiyot ta'limining samaradorligini oshirish bilan birga, zamonaviy kompetensiyalarga ega, mustaqil va ijodiy fikrlaydigan shaxsni shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Bobomirzayev H. Adabiyot o'qitish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 1979.
2. Yo'ldoshev Q. Adabiyot o'qitish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 1994.
3. To'xliyev B. Adabiyot o'qitish metodikasi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2006.

4. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: Fan, 2007.
5. Husanboyeva Q., Niyozmetova R. Adabiyot o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2020.
6. Umumiy o‘rta ta’lim maktablari uchun Adabiyot fanidan davlat ta’lim standarti va o‘quv dasturlari. – Toshkent.

